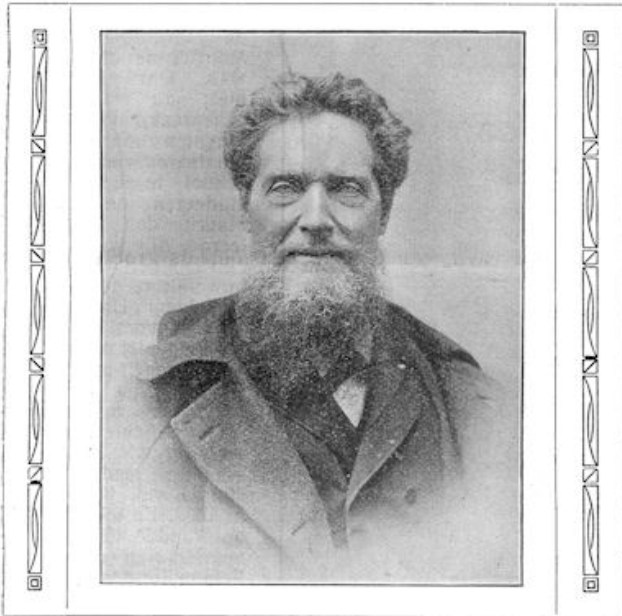

KLEIJN VAN BRANDES.

Op meer dan tachtigjarigen leeftijd overleed onlangs de bekwame kunstschilder, van wiens meest beroemde schilderijen „Timotheüs” heden eenige afbeeldingen geeft. Laurens Lodewijk Kleijn van Brandes was geboren in 1826 te Demerara in Zuid-Amerika, overleed te Partenkirchen in Beieren, en bracht een groot deel van zijn leven door in het buitenland, zeventien jaar te Rome, veertien jaar te Erbach, vele jaren ook te Stuttgart. En toch was hij Nederlander, en Nederlandsch schilder, al is zijn naam onder ons minder bekend dan die van sommige anderen. Want Kleijn van Brandes was een man, die zich niet voegen kon naar de *mode* op het gebied van schilderkunst. De studie van het landschap was in zijn tijd hier te lande overheerschend; doch hij kon zich daarin niet vinden, al heeft hij ook schoone landschappen op doek gebracht. Voor hem was de mensch, het pronkstuk der schepping, het voornaamste, ja het eigenlijke voorwerp der kunst. Hij volgde daarin het voorbeeld van onze groote meesters uit het verleden, het voorbeeld ook van Michel Angelo, den Italiaanschen meester, wiens gewrochten nog de wereld verbazen. En met deze groote schilders had Kleijn van Brandes ook de opvatting gemeen, dat een schilderij eerst tot haar recht komt, als de figuren er op voorkomen in natuurlijke grootte. Vandaar zijn voorliefde voor groote doeken.

En een andere karaktertrek, die Kleijn van Brandes stempelt tot een Nederlandschen, een oud-Nederlandschen schilder, is zijn voorliefde voor Bijbelsche tafereelen. Vóór mij ligt een reproductie van zijn Hagar en Ismaël, en zelden heb ik zoo schoon de troosteloze droefheid van de moeder en de uitgeputheid van den zoon voorgesteld gezien. In levensgrootte moet dat doek aangrijpend wezen.

Zoo versierde hij de eetzaal van het kasteel Camenz in Silezië met twee schilderijen in treffende tegenstelling, de bruiloft te Kana, en het feestmaal van Belsazar. Zoo zijn in het museum Reinhartshausen te Erbach, waar hij conservator was, twee doeken van zijn hand: de Samaritaansche vrouw en Eliëzer en Rebekka. Nog in de laatste jaren van zijn leven begon hij aan een groot schilderij: de aankondiging van Jezus' geboorte aan de herders.

Maar dat de schilder Nederlander was, heeft hij nergens krachtiger in bewezen dan in de schilderijen van den Wilhelmssturm. Wie zóó den Zwijger teekent, kent hem en heeft hem lief.

Al is dan ook Kleijn van Brandes onder ons minder dan sommige andere schilders bekend geweest, zijn Dillenburgsche schilderstukken zullen zijn naam bekend doen blijven en zijn gedachtenis zal in eere zijn, zoolang de Wilhelmsturm staat.

A. L.

LOUISE DE COLIGNY.

De tweede naam onzer kroonprinses is die van Louise de Coligny. Daarom wijzigen we eenigszins de historische volgorde, en spreken eerst over de moeder van Frederik Hendrik, schoon eigenlijk Charlotte van Bourbon, de „Jelie van ons Vorstenhuis” moest voorgaan.

We zijn in Frankrijk en 'tis in 't jaar 1568. In de Nederlanden zijn de hoofden van Egmond en Hoorne gevallen onder het zwaard van Alva's beul, en heeft Willem van Oranje onverrichterzake moeten terugkeeren naar Dillenburg. De eerste opstand der Nederlanders is mislukt; de eerste hulp van Oranje heeft geen baat gebracht.

In Frankrijk liep de geschiedenis der Hervorming vrijwel evenwijdig met die in ons land. Ook daar onderdrukking door den landsheer, ook daar taaië volharding van de Hervormden, ook daar edele mannen, die de belangen der vervolgdgen voorstaan, en daar als hier aan het hoofd een man, die zelf nog Roomsch was, Gaspard de Coligny, de admiraal van Frankrijk. Ook deze kwam in de school des lijdens tot overgave des harten aan Christus; 't was, toen hij na de nederlaag bij St. Quentin in 1567 anderhalf jaar lang door koning Filips van Spanje te Sluis gevangen werd gehouden. Als een vernieuwd man kwam Coligny in 1559 terug in zijn jeugdig gezin, en vond tot zijn vreugde, dat zijn gemalin Charlotte de Laval in den tusschentijd dezelfde ervaringen had doorgemaakt. Thans meer dan ooit was Coligny het hoofd der Hugenooten.

Toch wilde hij geen strijd; hij begeerde *vrijheid* van geweten, en hij was, weer evenals Oranje, verdraagzaam genoeg om die ook aan anderen te gunnen.

Vele jaren duurde de strijd in Frankrijk, en Louise, het oudste dochtertje van den admiraal, beleefde al de gebeurtenissen van dien strijd mee. Nog slechts zeven jaar oud — zij was geboren in 1555 — verpleegde ze met haar moeder de gewonden en zieken in het belegerde Orleans; ook haar zieken oudsten broeder, die stierf toen de verlossing der stad kwam. Een jaar later stierf ook haar moeder, en nu volgde voor haar een zwerfend leven met haar vader, die zich steeds meer aan het meisje hechtte.

Eindelijk was alle hoop der Hugenooten gevestigd op de vesting La Rochelle, de eenige stad, waar de Protestanten zich nog verdedigden. Daar was de koningin van Navarre, Jeanne d'Albret, en daarheen richtte zich Coligny met de zijnen. 't Was een moeilijke tocht, in de brandende hitte, met een gezelschap van vrouwen en kinderen, voortdurend in gevaar van den aanval der vijanden. Zoo kwam men voor de rivier de Loire, die een slagboom zou vormen voor den verderen tocht. Doch zie, daar vinden de vervolgdgen een doorwaadbare plaats; de hitte, die hen gekweld had, had de rivier doen uitdrogen. En nauwelijks waren ze aan de overzijde, of de rivier begon te wassen, onstuimig door de regens, die hoogerop waren gevallen, en de vijand moest de vervolging staken. Was het wonder, dat de geredden den Psalm aanhieven: „Toen Isrel uit Egypte toog.”

Zoo redde God het leven van Louise de Coligny in 1568.

Vier jaren later. In 1570 is Coligny opgetrokken met onverschrokken moed tegen Parijs, en Catharina de Médicis heeft hem en Hendrik van Navarre vrijheid van godsdienst voor de Hugenooten toegezegd. Toen brak een rustige tijd aan. Doch Coligny, die nieuwe moeilijkheden in de toekomst vreesde, wilde zijn dochter beschermd zien, ook als zijn hoofd eens mocht vallen. Zelf hertrouwde hij met Jacqueline d'Entremonts, en voor zijn dochter vond hij een waardig echtgenoot in den heer van Téligny, een zijner trouwste volgelingen. In Mei '71 was het huwelijk voltrokken; het bruidje telde nog niet ten volle zestien jaren.

En gelukkige tijd begon thans; het oude en het jonge echtpaar woonden samen te Parijs in de schaduw van den troon, en de godsdienstvrede scheen voorgoed verzekerd te zijn, daar immers Hendrik van Navarre in het huwelijk zou treden met Margaretha van Valois, de dochter van de koningin-regentes.

Men kent de geschiedenis van den Bartholomeüs-nacht. Reeds van te voren was Coligny door een gehuurden sluipmoordenaar gewond, maar nog wilde de edele niet toegeven aan het wantrouwen tegen Catharina de Médicis. Toen brak deze eensklaps haar beloften; de zwakke koning Karel IX gaf het sein tot den moord, en het eerste huis, waarin de moor-

denaars doordrongen, was dat van den admiraal. Louise en Téligny, die naast haar vader woonden, hoorden de schoten; Téligny begaf zich door de achterdeur naar Coligny's huis, maar kwam te laat om hem te redden; voor hem bleef niets over dan een snelle vlucht over de daken. Doch de vervolgers joegen hem na, tot hij niet verder kon, en toen maakte een kogelregen een einde aan zijn leven. In één nacht verloor de zeventienjarige Louise haar vader en haar echtgenoot. Wel was het voor haar een bloedbruiloft!

Hoe ze zelve ontkomen is, is onbekend gebleven. Het gelukte haar buiten Parijs te komen en het kasteel Châtillon te bereiken waar haar stiefmoeder woonde, wier lichamelijke toestand haar thuis had gehouden. De weduwe van Coligny mocht echter niet blijven; als ze niet tot de Roomsche kerk wilde terugkeeren, moest ze Frankrijk verlaten. Haar ballingsoord werd haar aangewezen; 't was haar vaderland Savoye. En nadat daar Coligny's jongste kind was geboren, werd ze door den hertog van Savoye, die op haar goederen belust was, opgesloten in een toren te Nizza. Acht en twintig jaren heeft ze daar doorgebracht!

Louise vluchtte naar Bazel, waar de uitgeweken Franschen zich verzamelden. En de strijd, die andermaal door Hendrik van Navarre werd ondernomen, leidde tot vrede. In 1576 keerde de weduwe van Téligny naar Frankrijk terug, woonde vijf jaren op haar goederen en begaf zich daarna naar het hof, om eerherstel voor haar vader en vrijheid voor haar stiefmoeder te bewerken, wat haar evenwel niet gelukte. De aandacht werd door dezen stap echter op haar gevestigd, en onder degenen, die haar kloekheid bewonderden, behoorde ook Willem van Oranje, sedert een jaar weduwnaar van Charlotte van Bourbon. Hij vroeg haar ten huwelijk.

En de dochter van Coligny, die reeds zooveel verloren had in den strijd voor de vrijheid, toonde de grootheid van haar moed en haar vurige liefde tot de verdrukten, door haar hand te leggen in de hand van een man, die vogelvrij was verklaard, op wiens hoofd een bloedprijs stond, op wien Jean Jaureguy reeds een aanslag had gedaan, die haar voorgangster het leven had gekost. En ze ging naar het zinkend Nederland, waar na het verraad van Anjou de Franschen werden gewantwoord en gehaat. Den 12^{den} April 1583 werd het huwelijk voltrokken, en in haar vond Oranje een gemalin, die hem waardig was.

Helaas, het geluk duurde kort. Den 29sten Januari 1584 werd Oranjes jongste zoon geboren, Frederik Hendrik, en nog geen half jaar later viel de Vader des vaderlands door den kogel van Balhasar Gerards. Voor de tweede maal was Louise de Coligny weduwe.

En een arme weduwe. Van haar goederen in Frankrijk kwamen de renten slecht in; er was op het Delftsche Prinsenhof geen honderd gulden in kas; de bezittingen van Oranje waren met hypotheeken bezwaard. Oranje had van zijn vroegeren rijkdom niets overgehouden om zijn kinderen na te laten; hij had met zich zelf alles gegeven aan Nederland wat hij had.

Louise wenschte naar Frankrijk terug te keeren, doch de Staten wilden den jongen prins niet missen. Ze hadden slechts Maurits, daar de oudste zoon van Oranje, Filips Willem, een

Spanjaard was geworden. Te Delft wilde de Prinses-weduwe van Oranje, zooals men haar thans noemde, echter niet blijven; het Prinsenhof had haar te pijnlijke herinneringen. Ze ging naar Zeeland en woonde met haar zootje op Walcheren. En niet alleen met haar zootje, maar met de dochtertjes van Charlotte van Bourbon tevens. De oudere kinderen van Oranje — er waren er twaalf — waren reeds min of meer volwassen en schaarden zich om Maurits, voor zoover ze nog ongehuwd waren, maar de kinderen van Charlotte, die immers ook een Fransche was geweest, vonden een tweede moeder in Louise de Coligny.

Thans echter werden de toestanden in de republiek beter. Oldenbarnevelt kreeg de leiding en Maurits de uitvoering, en door deze twee mannen gaf God in de jaren tusschen 1590 en 1600 een krachtigen vooruitgang. Oldenbarnevelt, die in de Prinses-Weduwe een krachtige bondgenoot had, wist te bewerken, dat de Staten haar in 1592 een jaargeld verleenden

en haar tevens een huis aanboden in Den Haag in het Noordeinde, het tegenwoordige Paleis. Frederik Hendrik kocht daar later voor zijn moeder een tuin bij, langs den Prinsessewal, die naar haar genoemd is.

Het liefst had zij de opvoeding van haar zoon geheel voor haar rekening gehouden, te meer daar de levenswandel van Maurits niet onberispelijk was. Dat ging echter niet; de staat maakte aanspraak, ook op den jongsten zoon van Oranje, die daarom aan de hoogeschool te Leiden ging studeeren en dan bij Maurits den krijgsdienst leerde. Alle pogingen van zijn moeder om hem een huwelijk te doen sluiten, mislukten. Dat was een verdriet voor haar. Doch ze hield niet op met haar vermaningen en gebeden, die eerst na haar dood verhooring vonden.

Vrede stichten, dat wilde ze gaarne. Zij werkte krachtig mede tot het sluiten van het Bestand in 1609. En toen de strijd ontbrandde tusschen Remonstranten en Contra-Remonstranten, tusschen Maurits en Oldenbarnevelt, heeft zij gedaan tot verzoening wat haar mogelijk was. Want in haar bleef leven de geest der verdraagzaamheid, die het sieraad was geweest van haar vader en haar gemaal. Het mocht niet

baten. Het zwaard van de Staten-Generaal besliste, en Oldenbarnevelt werd ter dood veroordeeld. Maurits kon genade bewijzen, en hij wilde het, mits de familie van den advocaat schuld erkende. Dat gebeurde niet. En toen snelde den 12^{en} Mei 1609 aan den vooravond van de executie de oude weduwe van Oranje naar het paleis van Maurits, om genade te smeeken voor haar vriend. Ze werd niet toegelaten; tot tweemaal toe werd haar de toegang geweigerd, en het hoofd van Oldenbarnevelt viel.

Dat was te veel voor haar. Zoodra haar gezondheid het toeliet, verliet zij Nederland en ging naar Frankrijk terug. En daar stierf ze den 9^{den} October 1620 met de woorden op de lippen, die haar wapen sierden: „Veniat regnum tuum!” Uw koninkrijk kome, het koninkrijk van dien vrede, die ook in de landen der Hervorming nog slechts door enkelen werd verstaan.

A. L.

Louise de Coligny.